

مفاخر جامعه‌شناسی ایران

سیری در زندگی و اندیشه استاد
دکتر غلامعباس توسلی

به کوشش:

محمدباقر تاج‌الدین



جامعه‌شناسان

سرشناسه: تاج‌الدین، محمدباقر، ۱۳۵۰
عنوان و نام‌پدیدآور: مفاخر جامعه‌شناسی ایران-۱ (غلامعباس توسلی)
تألیف: محمدباقر تاج‌الدین

مشخصات نشر: جامعه‌شناسان
مشخصات ظاهری: ۱۹۲ ص: عکس؛ ۲۱×۲۸ س.م.
فروست: مفاخر جامعه‌شناسی ایران-۱.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۴۶-۲۹-۳

وسعت فهرست نویسی: فیا
موضوع: کتابنامه: ص. ۱۴۱.
موضوع: توسلی، غلام‌عباس، ۱۳۱۴-
موضوع: جامعه‌شناسان، ایران، سرگزشتنامه

ردیف کتاب: ۲۱ ت ۹۴ HM4۷۷/
ردیف دیوید: ۳۰۱/۰۹
شماره کتاب: ۱۸۱۸۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰



جامعه‌شناسان

مفاخر جامعه‌شناسی ایران (غلام‌عباس توسلی)
به کوشش: محمدباقر تاج‌الدین

چاپ اول: ۱۳۹۳ تهران/ تعداد ۱۰۰۰ نسخه
قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان/ لیتوگرافی و چاپ: مجتمع چاپ طیف‌نگار
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۴۶-۲۹-۳
همه حقوق چاپ نشر برای ناشر محفوظ است.

حروفچینی، نمونه‌خوانی و صفحه‌آرایی: جامعه‌شناسان
ویراستاری: گروه ویراستاری انتشارات جامعه‌شناسان

فروشگاه و نمایشگاه مرکزی:
تهران، خیابان انقلاب، روبروی درب اصلی
دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده، پلاک ۲۱۷
فروشگاه جامعه‌شناسان- تلفن: ۶۶۰۰۰۵۱
تلفن دفتر نشر: ۶۶۹۶۹۶۲۰

این اثر، مشمول قانون حمایت مولفان و مصنفان و هنرمندان مصوب
۱۳۴۸ است، هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مولف
(ناشر) نشر یا پخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

WWW.JAMEESHENASAN.COM
Email: Sociologists15@gmail.com

فهرست مطالب

مقدمه.....	۹
فصل ۱: از رشتخوار تا پاریس.....	۱۵
تخصص در ایران و فرانسه.....	۱۶
استاد اسحاق و فانیسوی.....	۲۲
آشنایی اولیه با فلسفه غرب.....	۲۳
پاریس پایتخت.....	۲۵
فصل ۲: فعالیت‌های دانشگاهی.....	۳۱
ورود به دانشگاه تهران.....	۳۱
انقلاب فرهنگی.....	۳۸
احیاء رشته‌های علوم انسانی.....	۴۰
مدیریت علمی (فعالیت‌های اجرایی).....	۴۵
فصل ۳: فعالیت‌های سیاسی.....	۴۹
تجربه دنیای سیاست.....	۴۹
همگام با نهضت آزادی.....	
فصل ۴: جریان روشنفکران قبل از انقلاب.....	۵۵
روشنفکران قبل از انقلاب.....	۵۷
روشنفکری دینی و غیردینی.....	۶۲

سه مکتب روشنفکری دینی	۶۸
فصل ۵: با دکتر علی شریعتی	۷۱
آشنایی اولیه	۷۱
شریعتی و روشنفکری ایرانی	۸۰
نقد افکار و اندیشه‌های شریعتی	۸۲
شریعتی و جامعه‌شناسی	۸۵
فصل ۶: حکوات جامعه‌شناختی	۹۳
بحران جامعه‌شناسی در ایران و غرب	۹۳
تحولات جامعه‌شناسی ایران	۱۰۲
جامعه‌شناسی اسلامی	۱۱۵
نظریه‌پردازی در جامعه‌شناسی ایران	۱۱۸
فوکو متفکری ذو وجهین	۱۲۹
فصل ۷: سنت و مدرنیته	۱۳۳
ایرانی بودن و ایرانی ماندن	۱۳۳
سه فرهنگ ایرانی (سه اقلیم حضور ایرانی)	۱۳۹
سنت و مدرنیته در ایران	۱۴۸
ما و جهانی شدن	۱۵۱
دانشگاه‌ها در ایران	۱۵۴
آثار علمی غلامعباس توسلی	۱۶۷
فهرست منابع	۱۷۵

مقدمه

حکایت پیران را پند همی داد که جانان پدر هنر آموزید که ملوک و
دولت دنیا اعتماد نشاید، و سیم و زر در سفر بر محل خطر است. یا
دزد به یحیایان، یا خواجه به تفاریق بخورد. اما هنر چشمه زاینده است
و دولت پاینده. و اگر از دولت بیفتد غم نباشد که هنر در نفس
خود دولت است؛ هر که در قدر بیند و در صدر نشیند، و
بی هنر لقمه چینه و سخن ریخته.

(گلستان سعدی)

با غلامعباس توسلی، در سال‌های پایانی دهه ۳۶ از ریختن مطالعه آثار
زنده‌یاد علی شریعتی آشنا شدم. در آن هنگام من دانش‌موز در رشته فنی بودم.
با ورودم به دانشگاه در رشته علوم اجتماعی از طریق آثار توسلی بیشتر در
سخنرانی‌های ایشان هر چه بیشتر و بهتر افکار و اندیشه‌هایش را می‌شناختم.
این درک و آشنایی البته با ورود من به دانشگاه تهران، در مقطع کارشناسی
ارشد فزونی یافت.

غلامعباس توسلی برای بسیاری از ایرانیان، متفکران اصحاب علم و
فرهنگ، به ویژه استادان و محققان عرصه علوم اجتماعی، نامی بلند آوازه است.

توسلی سابقه‌ای پنجاه ساله در فعالیت‌های علمی، دانشگاهی، فرهنگی و سیاسی دارد و درک این سابقه طولانی برای بسیاری، خصوصاً جوانان ضروری و اجتناب‌ناپذیر است.

او که از پایه‌گذاران و سازندگان موج دوم علوم اجتماعی در ایران است - موج اول با تلاش‌های فراوان زنده‌یاد استاد غلامحسین صدیقی، احسان نراقی، جمشید بهنام و علی‌محمد کاردان به وجود آمده بود- پس از انقلاب و بسته شدن دانشگاه‌ها، نقشی اساسی در پی‌ریزی پایه‌های اصلی علوم اجتماعی در ایران داشت. بدون شک این نقش اساسی، تنها منحصر به عرصه علوم اجتماعی نمی‌شود، بلکه دیگر عرصه‌های علوم انسانی را نیز دربرمی‌گیرد. بدون اغراق باید گفت که پس از بسته شدن دانشگاه‌ها در سال ۱۳۵۹ - بواسطه انقلاب فرهنگی - توسلی از جمله کسانی بود که به همراه عبدالکریم سروش و دیگران هم‌دین‌شایی و هم در احیاء مجدد رشته‌های علوم انسانی ایفاگر نقش اصلی برآستان. در فضای آشوب‌زده انقلاب اسلامی، که عده‌ای ناآگاه و مخالف علم و دانش، تکیه تعطیلی بسیاری از رشته‌های علوم انسانی را سر داده بودند، توسلی با تلاش‌های بی‌دریغ و همه‌جانبه خود، تمامی رشته‌های علوم انسانی و اجتماعی را با کم و کاست و حتی با شکل و شمایل جدید دوباره در دانشگاه‌ها فعال نمود و مسیر رشد و بالندگی آنها گردید، به طوری که امروز شاهد هستیم هزاران دانشجو در مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری رشته‌های گوناگون علوم اجتماعی، نظام جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی، جمعیت‌شناسی و... در حال تحصیل و فراگیری هستند و بسیاری از آنان به عنوان کارشناس، مدیر، استاد، معلم و پژوهشگر در ادارات، سازمان‌ها و دانشگاه‌ها در حال فعالیت می‌باشند.

در این کتاب، ماجراهای فکری این متفکر و جامعه‌شناس برجسته ایرانی، به صورت گفت‌وگویی جذاب و خواندنی برای خوانندگان طرح شده است. متفکری که پنجاه سال تلاش‌های سیاسی، علمی و فرهنگی را با خود به همراه

دارد و اکنون به مثابه یک گنجینه با ارزش می‌بایست هم استخراج و هم حفظ شود، تا آیندگان نیز از این آبشخور معرفت و فرهنگ سیراب شوند. این اندیشمند برجسته با متفکران بزرگی نظیر مهدی بازرگان، محمدتقی شریعتی، یدالله سحابی، سید محمود طالقانی و علی شریعتی فعالیت‌های سیاسی و فرهنگی خودش را آغاز نمود و تا سال‌های پس از انقلاب اسلامی این مسیر را ادامه داد. در نهضت مقاومت ملی فعالیت نمود و این کار را در نهضت آزادی ایران که شاخه‌ای از نهضت مقاومت ملی می‌باشد، ادامه داد و همگام با نیروهای ملی و مذهبی در پایه‌گذاری بنیان‌های فرهنگی و سیاسی این مرز و بوم مسکن فعال داشت. او همچنین در مسیر علمی خصوصاً در رشته علوم اجتماعی که خود را به‌عنوان بنیان‌های فکری در دانشگاه تهران آغاز نمود و به همراه بزرگان این رشته در گسترش آن نقشی بی‌بدیل ایفا نمود. ایشان همچنین ده‌ها آثار علمی از قبیل کتاب، مقاله، سخنرانی و مصاحبه علمی کشور عرضه داشته‌اند به نحوی که اکنون تمامی این آثار محل رجوع دانشجویان و محققان عرصه علوم اجتماعی است.

در این مکتوب ضمن پیگیری خطوط گوناگون فکری، سیاسی و فرهنگی این جامعه‌شناس برجسته، موضوعاتی نظیر مدرنیته، جهانی شدن، تاریخ و فرهنگ ایران زمین، سیر تکوینی علوم اجتماعی و ایران، نظریه پردازی در جامعه‌شناسی، مسائل و مشکلات اجتماعی، فرهنگ و سیاسی ایران مورد بررسی قرار گرفته است.

توسلی البته از طعن حسودان چمن نیز مصون نبوده است و به سبب کم‌مایگان بر آن بودند و هستند که قدر و منزلت او را بی‌چیز جلوه دهند، اما استقامت و ایمان این اندیشمند، موجب گردید که طعن حسودان و تخریف محرفان کارگر نیافتد و شاهد جاری و ساری بودن اندیشه‌هایش باشیم. ذکر این نکته ضرورت دارد که در ایران به دلایل گوناگون سیاسی و فرهنگی، موجب شده است که هنوز نتوانیم به نحو مطلوب یکدیگر را در عرصه‌های

گوناگون نقد کنیم. مطلق نگری ما ایرانیان نیز موجب گردید که فرهنگ تحلیل و نقادی از ما ستانده شود و تنها به تجلیل و ستایش گرفتار آئیم.

این کتاب تلاشی است در جهت شناسایی یکی از چهره‌های برتر عرصه علم و فرهنگ این مرز و بوم که در پی‌ریزی پایه‌های علمی و فرهنگی، نقشی سزا داشته است. امید آن است که این سنت تجلیل و تقدیر از بزرگان در کشور ما همواره جاری و ساری باشد و آیندگان و جوانان بدانند که چه انسان‌های فرهیخته‌ای در عرصه علم و فرهنگ کوشش‌ها و تلاش‌های بیدریغی داشته‌اند و آنچه امروز در اختیار دارند بسادگی و رایگان به دست نیامده است. من البته از نقد اندیشه‌های این بزرگان نیز نباید غافل بمانیم و تنها به ستایش و تحسین آنان بسنده نکنیم.

طرح چنین کتابی را به معنای ستایش و تجلیل یک شخصیت علمی و فرهنگی نیست بلکه در جهت نوعی نقد و بررسی اندیشه‌های آن متفکر نیز هست. در واقع هم نقد است و هم نقد غیرمستقیم که از سوی خوانندگان کتاب در آینده صورت می‌گیرد.

طرح اولیه این کتاب به سال ۸۳ برمی‌گردد. در این مدت به طور متناوب و پی‌در پی و در زمان‌های گوناگون با غلامعباس توسلی گفت‌وگوهای صورت گرفت. این گفت‌وگوها در محل دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران و در فضایی فکری و معنوی صورت گرفت. طی این گفت‌وگوها هر چه بیشتر با اندیشه‌های پیدا و پنهان ایشان آشنا می‌شدم و شاهد سرسبز و پربار و پراکنده و نظراتش بودم. من کوشیده‌ام زوایای گوناگون این شخصیت را از خلال این گفت‌وگوها نشان دهم. امید آنکه توانسته باشم در انجام این کار توفیقی داشته باشم و خوانندگان فرهیخته پذیرای آن باشند.

در پایان بر خود فرض می‌دانم از همه کسانی که در آماده نمودن این اثر مرا یاری داده‌اند مراتب سپاس و قدردانی خود را بیان نمایم. پیش از هر چیز از غلامعباس توسلی سپاسگزارم که وقت گرانبهای خود را در اختیار اینجانب

نهاده‌اند و با سعه صدر در انجام دقیق این گفت‌وگوها همکاری همه‌جانبه داشتند. همچنین از همسر خانم خدیجه ملکدار که در پیاده‌سازی گفت‌وگوهای صورت گرفته و آماده سازی آن نقشی بی‌بدیل داشته‌اند و پشتوانه و قوت قلب مطمئنی برای من بوده‌اند صمیمانه قدردانی می‌نمایم. از تاجا این اثر در نوع خود اولین اثر در عرصه علوم اجتماعی می‌باشد لذا با شک داری نواقص و اشکالاتی خواهد بود. از همه استادان، محققان و صاحب‌نظران فروتنانه خواستار ارائه طریق در این زمینه هستم تا در آینده و در آثار بعدی این عیب را برطرف سازم.

همیشه در کنای طایر قدس
در این راه مقصد و من نو سفرم

محمدباقر تاج‌الدین

تهران: تابستان ۱۳۸۹ هجری شمسی